

gno gloriæ, quantumvis minimo tota respondet, ut ex materia de Visione, et de Gratia notum est. De secunda solum dicere possumus in generali, et confuse accepisse Angelos visionem Dei valde intensam, et in ea perfectionem excellentem habere. Ita enim universa de Angelorum beatitudine sentit: in particulari vero, quanta sit absolute, ut dixi, sciri non potest: per comparationem vero ad homines creditur esse major regulariter, quam sit in sanctis animabus. Nam pro magna Virginis excellentia, de illa dicit Ecclesia, exaltatam esse super omnes choros Angelorum ad cœlestia regna. Unde sicut est certum inter puras creaturas B. Virginem esse beatiorem omnibus Angelis, ita etiam fortasse probabilius est, illam solam omnes in essentiali beatitudine superare, vel saltem paucos ex sanctis hominibus cum supremis Angelis in hac perfectione beatitudinis æquiparari. Ac proinde verum regulariter est, Angelos in intensione beatitudinis homines superare. Et idem fere dicendum est de tertia perfectione extrinseca, de qua in capite sequenti aliquid addemus.

17. *Satisfit jam primæ rationi.*—Hoc ergo posito ad primam rationem initio positam respondent communiter theologi allegati, potuisse Angelos sanctos brevi mora, uno, vel paucis, actibus magnum gloriæ pondus, et visionem DEI valde intensam assequi: quia hoc, et Deo fuit facile, et virtutem gratiæ magis ostendit: *Nescit enim tarda molimina Spiritus sancti gratia*, ut Ambrosius dixit. Ut autem hoc facilius credatur, considerandum est cum D. Thomæ, d. quæst. 62, art. 9, omnes gradus, perfectiones gloriæ in beatis omnibus tam Angelis, quam hominibus esse ex primaria intentione, et electione Dei præordinantis unumquemque electorum ad certum beatitudinis gradum. Et juxta hunc scopum intentionis suæ incepit, et consummavit sanctificationem singulorum Angelorum in via. Quia ergo sanctos Angelos ad tam perfectam gloriam elegit, ideo a principio gratiam infudit imprimis in se valde perfectam, et in gradu valde intenso, et consequenter per actualia auxilia proportionata eos ad talem, et tam perfectam conversionem in ipsum efficaciter movit, ut ad primam gratiam valde intensam se disponere, et ad primam gloriam illi proportionatam promoveri possent. Ac denique cum eadem proportionem talem gratiam infudit, quæ, ad promerendum postea paucis actibus reliquum gratiæ cumulum, sufficeret. Sic ergo potuit Angelus per paucos actus pervenire ad majorem

gloriam, quam homo sanctissimus longo tempore viæ, et multis heroicis actibus, quia Angelus a principio incepit cum multo majori gratia, quam talis homo, et unus actus ejus potuit plures ejusdem hominis actus adæquare, vel etiam superare.

18. *Ad secundam rationem in n. 2.*—Secundum argumentum postulat dubium, an beatitudo sanctorum Angelorum augeatur per ipsorum ministeria, et obsequia, quæ DEO, et hominibus propter Deum exhibent, quod in sequenti capite tractandum est. Nunc breviter dicimus, sicut a principio non est data beatitudo essentialis intuitu meritorum postea futurorum, ita neque auctam esse per alia opera, deinceps facta est post beatitudinem acceptam, quia jam non sunt facta in statu merendi, ut declaratum est. Neque inde sequitur, quod melius esset Angelis, non tam cito beati, ut majorem beatitudinem mereri possent: eo quod melius sit, tardius majorem beatitudinem accipere, quam citius minorem. Hoc enim argumento probaretur, etiam post diem Judicii fuisse expectandum, ut amplius mererentur. Quia, ut dicebam, meritum Angelorum non limitatur ad ministeria, quæ hominibus exhibent: sed etiam per alios bonos actus, et affectus mereri possent, si ratione status non impedirentur, vel si Deus ita ordinasset, aut pactum cum illis statuisset. Item idem argumentum posset de hominibus, et de ipsa etiam Virgine fieri. Igitur hic etiam applicanda est consideratio jam tacta, scilicet, beatitudinis perfectionem, ejusque terminum maximum unicuique præscriptum esse ex prædestinatione divina, et juxta illum unicuique esse præscripta, et efficaciter prædefinita media, quibus convenienti tempore, et pro statu viæ talem terminum mereatur, et ideo illo merito expleto, et aliis, si quæ sunt, impedimentis ablatis, optimum unicuique est, præmium suorum meritorum consequi. Vel certe e contrario Deus omnibus Angelis certum viæ tempus ad suam beatitudinem essentialem sibi possibilem juxta suam ordinationem præscripsit, et ita omnia disposuit, ut intra illud tempus possent totam illam beatitudinem mereri, et ideo optimum unicuique est, ut finita via statim præmium integrum obtineat: nam illud est suum maximum bonum, quod non est absolute, et secundum se spectandum, quia sic nullum habet certum terminum, sed ut subest divinæ ordinationi, ut declaratum est.

19. *Ad tertiam rationem, quoad id, quod supponi.*—In tertio argumento unum supponitur,

et aliud petitur: supponitur enim, Angelos non esse in beatitudine æquales, quod pro constanti habent theologi omnes, nec in hoc potest esse controversia, nisi cum hæreticis dicentibus in beatitudine non esse gradus inæquales inter homines: nam eadem ratione credo idem dicturos esse de Angelis. Sed illa est hæresis manifesta, quam in superiori tomo tractando de visione Dei impugnavimus, et in sequenti tomo in materia de Beatitudine iterum occurrit. Item supra ostendimus, esse inter Angelos inæqualitatem Hierarchiarum, et ordinum, quorum distinctio maxime secundum statum beatitudinis attenditur, ut in sequentibus videbimus. Præterea ostendimus, Angelos fuisse inæquales in gratia: eadem ergo ratione potuerunt esse inæquales in meritis, ac subinde in gloria. Denique ex Scriptura colligimus, inter Angelos sanctos quosdam esse principes, alios veluti subjectos, quosdam illuminantes, doctos, ac præcipientes, alios illuminatos, edoctos, ac obedientes: quæ diversitas non potest fundari in sola natura: nam excellentia gratiæ, et gloriæ præcipua est, et in illo statu maxime consideratur.

20. *Quantum ad id quod quaerit.*—*Quorumdam resolutio.*—Quæritur autem in illo argumento, an sicut gratia data est Angelis, juxta capacitatem naturalium, ita etiam gloria. Aliqui enim dicere tentarunt, in distributione gloriæ non fuisse servatam proportionem naturalium perfectionum, sed meritorum: nec in hoc esse eandem rationem de distributione gloriæ et gratiæ, quia gratia non est data ex meritis, sicut gloria. Et quia fieri optime potuit, ut Angelus inferior in natura, et in prima gratia, postea in meritis excesserit alium in natura, et in ultima sanctitate perfectiori. Et hoc videtur illud argumentum tertium suadere.

21. *Contrarium verius est.*—Sed nihilominus D. Thomas, dicta quæst. 62, art. 6, eodem modo loquitur de gloria, quo de gratia. Et eodem modo loquuntur Dionysius, de cœlesti Hierarch., cap. 6 et 7, et Basilius, lib. de Spiritu sancto, cap. 15. Et suppositis, quæ de gratiæ distributione dicta sunt, eadem dicenda videntur de gloriæ distributione. Nam est eadem ratio, quam recte divus Thomas, tum ex parte Dei, tum ex parte ipsorum Angelorum considerat. Ex parte quidem Dei, quia hæc proportio ad naturalia non fundatur principaliter in ipsa perfectione naturæ, tanquam in causa, sed fundatur in sapientissima ordinatione divina, quæ decrevit servare illam pro-

portionem: quia ad sui operis perfectionem commodior visa est. Præcipue vero intendit pulchritudinem, et optimum ordinem sui cœlestis regni, ergo verisimile est, prædestinasse Angelos salvandos cum tali proportionem, et ordine, ut perfectiores in natura essent etiam in gloria sublimiores, et juxta hoc propositum suum, distribuisse etiam gratias, et merita. Ex parte vero Angelorum, quia sicut accipiunt gloriam propriam proportionatam meritis de condigno, ita etiam receperunt primam gratiam proportionatam dispositioni liberæ et meritoria de congruo primæ gratiæ habitualis. Et sicut prima sanctificatio in uno instanti omnibus Angelis communis perfecta est, ita secunda sanctificatio, seu integrum sanctificationis augmentum in alio instanti, seu mora brevissima, et æquali, respectu omnium, vel potius suo modo indivisibili, consummatum est. Ergo sicut non obstante libertate per gratiæ auxilia efficaciam, cooperante libero arbitrio, angelico modo sibi proportionato, factum est, ut in primo instanti dispositio ad gratiam esset inæqualis cum proportionem ad naturam, ita etiam factum esse credendum est, ut in secundo instanti meritum gloriæ, et augmentum gratiæ fuerit cum eadem proportionem ad naturam, et ita potuit facillime gloria distribui proportionata, et meritis, et perfectioni naturæ: ergo hoc est verisimilius, nihil enim certius in his rebus affirmare possumus. Et ex his, quæ de ministeriis Angelorum dicemus, hæc sententia magis confirmabitur: nam vel eo titulo præferenda est, qui ad explicanda illa ministeria, et doctrinam Dionysii aptior est, ut videbimus.

CAPUT V.

QUID ANGELI BEATI IN DEO, SEU VERBO A PRINCIPIO VIDERINT, ET AN IN EA COGNITIONE ALIQUO MODO PROFECERINT.

1. *Pro exponendo titulo notatio prima.*—Primum omnium supponendum est, hic nullam moveri quæstionem de perfectionibus increatis Dei, ut sunt Divinitas ipsa cum omnibus suis attributis essentialibus, et cum Trinitate personarum. Nam supponimus hæc necessario videri, viso DEO: et consequenter ab omnibus Angelis videntibus DEUM necessario videri. Unde non movetur etiam quæstio de creaturis secundum esse, quod habent in DEO, tanquam in eminenti, et prima causa: nam illud esse creaturarum, est ipsum esse increa-

tum Dei, prout virtualiter, et eminenter omnia continet. Ut sumitur ex Augustino, lib. 83, quæst. q. 46, et Anselmus, in Monolog., cap. 33, et D. Thomas, 1 part., quæst. 18, articul. 4, et ideo secundum hoc esse, viso DEO necessario videntur aliquo modo creaturæ, de quo alias. Quare etiam non tracto de creaturis, secundum proprium esse essentiae, vel ut possibile tantum spectatum: quia illæ per se non spectant ad beatorum cognitionem, nisi quatenus aliquo modo future sunt, vel in futuris continentur. Est ergo quæstio de rebus creatis, seu mysteriis, et operibus DEI aliquando futuris, prout ex libera DEI voluntate pendent.

2. *Notatio secunda.* — Deinde supponendum est, hujusmodi res duobus modis dici, videri in Verbo. Uno formaliter, id est, per eandem visionem, qua vident DEUM ipsum, et Verbum ejus æternum: alio modo causaliter, id est, per cognitionem aliquam supernaturalem distinctam a visione DEI, emanantem, seu aliquo modo causatam ab ipsa visione DEI, seu ratione illius collatam. Hæc distinctione usus est Cajetanus, 4 parte, quæst. 57, art. 5, et quæst. 84, art. 5, et 2, 2, quæst. 83, art. 4. Eumque cæteri imitati sunt, et res ipsa apud antiquiores theologos reperitur: quamvis fortasse non tam expresse illis terminis utantur. Aliqui tamen probabiliter id colligunt ex D. Thoma, dicta q. 57, art. 5, nam indicat, Angelos beatos videre in Verbo, quæ simul a principio beatitudinis in ipso vident: et quæ posterius eis revelantur. Et q. 62, art. 1, ad 3, etiam in cognitione naturali Angelorum ponit cognitionem rerum in Verbo, quæ non nisi causalis esse potest. Aliqui vero existimant ad videndum aliquid in Deo formaliter, non esse necessarium, ut eadem visione, qua Deus, videatur, sed satis esse quod in ipso DEO, seu intra Deum videatur, sive per eandem visionem, sive per distinctam agnoscat: et consequenter ad videndum Deum causaliter non satis esse, quod distincta visione videatur alii vero e contrario dicunt ad videndum aliquid formaliter, in Deo non satis esse quod videatur eadem visione, qua Deus, quia potest videri tantum concomitanter eadem visione: ad videndum autem in Deo aliquid formaliter, necessarium est, ut in Deo ipso, tanquam in objecto primario, seu tanquam per medium cognoscendi, videatur. Ego autem existimo nihil posse videri eodem actu, videtur Deus, tantum concomitanter: et ideo quidquid præter Deum eodem actu videtur quo Deus, in Deo videri. Et e contrario nihil posse

videri in Deo, nisi tanquam in medio cognito primario per eundem actum, et ideo optime, et sufficienter declarari, quid sit aliquid formaliter videri in Verbo, per hoc quod eadem visione necessario videtur, qua DEUS videtur primario. E contrario autem verum est, ad videndum aliquid in Deo causaliter non satis esse, ut videatur actu distincto a visione Dei sed necessarium esse ut ille actus distinctus aliquo modo a visione DEI causetur, quia vox ipsa causaliter hanc habitudinem importat. Quæ omnia ex dictis alibi de visione Dei suppono.

3. *Notatio tertia.* — Denique cavenda est æquivocatio in verbo *videndi*, et in ipsa voce, *Verbum Dei*. Nam *verbum videndi* proprie dicitur de perfecta, et intuitiva cognitione: extenditur autem ad omnem cognitionem acceptam ex revelatione divina, quo modo olim videntes dicebantur Prophetæ. *Verbum DEI* per antonomasiam vocatur internum, et substantiale Verbum Dei, vel personale, propriissime loquendo, vel essentielle, significationem vocis extendendo: aliquando vero de verbo ad extra, seu locutione DEI dicitur. Unde aliquando dicuntur Angeli in via aliquid in verbo vidisse cognitione naturali, quia ex cognitione DEI naturali in cognitionem aliarum creaturarum devenire potuerunt. Etsic loqui videtur D. Thomas, in dicta q. 61, art. 1, ad 3. Tribuit enim Angelis a principio creationis cognitionem Verbi naturalem, per similitudinem ejus, quam naturaliter participatam habent, ubi Verbum accipit pro essentia DEI, seu intellectione ejus essentiali. Et sic subdit cognovisse etiam Angelum creaturas in Verbo, non propria visione, sed cognitione abstractiva imperfecta. Aliquando etiam dicuntur Angeli aliqua vidisse in Verbo supernaturali cognitione in statu viæ. Sicut loquitur Bernardus, serm. 17, in Cant., dicens, si Lucifer in principio mysterium Incarnationis cognovit, in Verbo Dei vidisse, id est in Verbo revelantis Dei, et testificantis illud mysterium. Et sic etiam D. Thomas 2, 2, quæst. 173, art. 1, ad 1, quamdam Glossam dicentem, *Prophetas legere in præscientia Dei, quæ cognoscunt*, exposuit sic: *Prophete dicuntur inspicere in libro præscientiæ Dei, in quantum ex ipsa præscientia Dei resultat veritas in mente Prophetæ.* In præsentem ergo præcipue agimus de visione propria, et perfecta DEI, et rerum in ipso, non tantum causaliter, sed etiam formaliter: unde est etiam sermo de Verbo interno, et substantiali intra Deum existente, quamvis non di-

cantur res videri in Verbo personaliter sumpto, secundum proprietatem, sed per appropriationem. Nam res in essentia Dei visæ videntur, sed quia visio hæc ad intellectum pertinet, appropriatur Verbo, quia per intellectum procedit.

4. *Prima conclusio bipartita.* — *Probaturs prima pars de rebus natura'ibus.* — His positis dico primo, Angeli a principio beatitudinis viderunt in Verbo res omnes creatas: non tantum naturales species, sed etiam mysteria gratiæ, et opera Dei miraculosa, saltem quoad species, seu formales rationes suas. Hæc assertio quoad priorem partem de naturalibus non habet difficultatem, supposita vera, et communi doctrina de rebus, quas cæteri beati in DEO, et per ipsam formalem Dei visionem cognoscunt. Nam illa communis est omnibus beatis (ut in præcedenti tomo, libro 2, de Attributis DEI negativis, capite 28, diximus) unde maxime Angelos comprehendit. Et specialiter illam tradit de Angelis Augustinus, in libr. 11, de Civit., cap. 7 et 29, et lib. 4, Genes. ad litt., cap. 30, et sequentibus, et lib. 3, cap. 5, tradens divisionem cognitionis angelicæ in matutinam, et vespertinam, per quam dies creationis universi explicat. Et ita supponit per matutinam, quæ est visio beata, videre sanctos Angelos in Verbo DEI, et ipsa visione, qua ipsum vident, omnes res universi a Deo conditas. Et loquitur plane de his rebus secundum proprium esse, in quo creatæ sunt, et non tantum secundum esse increatam, quod in DEO habent, ut contra modernam quorundam expositionem in citato loco dixi, et infra in tract. de Operibus sex dierum, lib. 1, in fine, latius dicam. Et est expressa sententia D. Thomæ, 1 parte, q. 57, art. 7, ubi ait, Angelos cognoscere esse rerum creaturarum, quod habent id propria natura per duplex medium, scilicet per species innatas et per rationes rerum in Verbo existentes. Et addit: *Non enim videndo Verbum cognoscunt solum illud esse rerum, quod habent in Verbo, sed illud esse, quod habent in propria natura: sicut DEUS per hoc, quod videt se, cognoscit esse rerum, quod habent in propria natura.* Unde concludit, *si vespertina cognitio dicatur cognitio rerum secundum esse, quod habent in propria natura, etiamsi per rationes rerum in verbo existentes habeatur, sic eundem actum esse, quo verbum matutina cognitione, et res in verbo cognitione vespertina cognoscuntur.* Subjungit autem secundum Augustini mentem, cognitionem matutinam esse cognitionem rerum

secundum proprium esse, prout in ipso Verbo, et per visionem Verbi cognoscuntur. De hac ergo parte nihil amplius in præsentia dicere necessarium judico.

5. *Probaturs secunda pars de mysteriis gratiæ.* — *Viderunt mysterium Incarnationis.* — Posterior pars de mysteriis gratiæ, imprimis quoad illa mysteria, quæ Angeli ante beatitudinem explicite crediderunt, probanda etiam est generali principio in eodem loco tradito, quod omnes beati vident in Verbo mysteria gratiæ, quæ in via crediderunt: nam illa doctrina Angelos comprehendit, generalius tamen posita est, et ita est a nobis hic specialius probanda, et explicanda. Prius vero de aliquibus in particulari dicemus, postea universalem conclusionem ostendemus. Et imprimis certum est, vidisse Angelos in Verbo a principio Incarnationis mysterium, quod etiam in via crediderunt (ut supra ostendimus). Et ita de beatis Angelis docet D. Thomas, 1 part., quæst. 57, art. 5, ad 1, et 2, dist. 11, quæst. 1, art. 4, et alii præcedenti libro allegati. Quia vero ibi diximus, Angelos viatores, licet incarnationem in generali crediderint, non agnovisse omnia ejus mysteria, circumstantias, et effectus, hic addendum putamus, multo plura de illo mysterio in Verbo agnovisse, quam per fidem noverant. Quia licet regula generalis sit, beatos videre in Verbo omnia, quæ crediderunt, e contrario vero non est necesse, ut ea tantum videant, quæ crediderunt: tum quia visio est perfectior cognitio, et sæpe requirit plurium circumstantiarum cognitionem ad sui perfectionem: tum etiam quia ratio videndi non est sola fides, sed etiam plures aliæ rationes intercedere possunt. Et e contrario multa oportet in via ignorare, quæ in patria videre opus est, aut decet, et ita etiam homines plura videbunt, quam distincte crediderint.

6. *Item mysterium redemptionis cum circumstantiis.* — Unde probabile credimus, Angelos in Verbo vidisse mysterium Redemptionis, quod in via non fuerat eis revelatum. Primo quia Incarnationis mysterium viderunt clare, et prout in se factum est, perfecte illud intuendo; ergo viderunt illud, ut factum in carne passibili, ac mortali; ergo viderunt Christum etiam ut Redemptorem. Secundo, quia licet non fuerint ipsi redempti proprie per Christum, tamen per Christi redemptionem sedes lapsorum Angelorum reparandæ erant, et implendæ, et hæc cognitio multum ad statum sanctorum Angelorum pertinebat. Tertio quia illi futuri erant ministri Christi, ut Redemp-